

РОЛЬ СОНЯШНИКА В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО ВИРОЩУВАННЯ

Для агропромислового комплексу України соняшник є головною олійною культурою. Йому приділяється велика увага у зв'язку із зростаючим попитом на соняшникову олію, яка використовується в харчовій і технічній промисловості, а відходи переробки – для годівлі сільськогосподарських тварин.

Соняшник – основна олійна культура в Україні та одна з найважливіших олійних культур у світі. Насіння його районованих сортів і гібридів містить 50-52% олії, а селекційних – до 60%. Порівняно з іншими олійними культурами соняшник дає найбільший вихід олії з одиниці площі (750 кг/га в середньому по Україні). На соняшкову олію припадає 98 % загального виробництва олії в Україні [4, с. 75].

Соняшкову олію широко використовують як продукт харчування в натуральному вигляді. Харчова цінність зумовлена високим вмістом поліненасиченої жирної лінолевої кислоти (55-60%), яка має значну біологічну активність і прискорює метаболізування ефірів холестерину в організмі, що позитивно впливає на стан здоров'я. До складу соняшникової олії входять і такі дуже цінні для організму людини компоненти, як фосфатиди, стерини, вітаміни (А, D, Е, К). Соняшкову олію використовують в кулінарії, хлібопеченні, для виготовлення різних кондитерських виробів і консервів. Вона є основним компонентом при виробництві маргарину. Соняшкову олію використовують також при виготовленні лаків, фарб, стеарину, лінолеуму, електроарматури, клейонки, водонепроникних тканин тощо.

Як кормова культура, соняшник може формувати до 600 ц/га і більше зеленої маси, яку в чистому вигляді чи в сумішах з іншими кормовими культурами використовують у силосуванні. Силос із соняшнику добре поїдається худобою і за поживністю не поступається силосу з кукурудзи. 1 кг соняшникового силосу містить 10-15 г протеїну, 0,4 г кальцію, 0,28 г фосфору і 25,8 мг каротину (провітаміну А), та відповідає 0,13-0,16 корм. од.

Стебла соняшнику можна використовувати для виготовлення паперу, а його попіл – як добриво. У безлісних районах їх використовують також на паливо. Із золи за спалювання стебел витягують поташ, який застосовують у миловарінні, виробництві тугоплавкого та кристалевого скла, при фарбуванні тканин і як калійне добриво [1, с. 227].

Попит на олію та насіння соняшнику спровокували збільшення валового виробництва шляхом розширення посівних площ зайнятих соняшником, що викликало погіршення стану агроценозів, збільшення шкочинних об'єктів та унеможливило отримання високих урожаїв і ефективного запровадження інтенсивних агротехнологічних прийомів.

У літературних джерелах є безліч матеріалів, що свідчать про постійне дослідження питання вдосконалення різних елементів технології вирощування соняшнику, стосовно строків сівби, густоти, ширини міжрядь, особливу увагу приділяють питанню живлення з метою збільшення урожайності та покращення якості продукції. Виходячи з цього, є необхідність дослідження їх ефективності для підвищення продуктивності посівів соняшнику в умовах Степу України.

Формування урожаю і його якість необхідно розглядати як процес, який відбувається на базі всіх етапів росту і розвитку і є завершальним моментом у розвитку організму. У своєму розвитку соняшник проходить поступальний ряд періодів і фаз розвитку, які характеризуються різними вимогами до умов зовнішнього середовища. Настання фенологічних фаз та їх тривалість значною мірою залежить від погодних умов року, які змінюються з року в рік, впливаючи на основний показник сільськогосподарського виробництва – урожайність культур. Тому одним з основних завдань оптимізації сільськогосподарського виробництва, в тому числі і виробництва олійних культур, є розробка способів урахування та зменшення погодного ризику [2, с. 236].

Збіг аномальної ситуації з періодом формування генеративних або вегетативних органів викликає, через незворотність процесів органоутворення, глибокі порушення в рослині, що знижують її продуктивність у різному ступені. Для соняшнику встановлено, що найбільш чутливою до високих температур є фаза цвітіння. Проходження соняшником фази росту і розвитку в оптимальні строки сприяє кращому використанню осінньо-зимово-ранньовесняних запасів ґрунтової вологи, знижує вірогідність попадання фаз розвитку та дозрівання в несприятливі умови [3, с. 79]. З появою у виробництві нових гібридів соняшнику

особливого практичного значення набуває встановлення для них оптимальних параметрів основних агротехнічних прийомів вирощування.

Для покращення фітосанітарного стану соняшникових агроценозів важливо зменшити насиченість сівозмін соняшником. Для забезпечення потреб олійно-жирового комплексу України необхідно залишити загальний обсяг виробництва насіння соняшнику на існуючому рівні, що можливо лише через запровадження інтенсивної технології виробництва в господарствах, дотримання рекомендованих сівозмін, пошуку шляхів підвищення врожайності культури та покращення показників якості.

Для отримання високих урожаїв важливе значення має правильність добору сорту чи гібриду до технологічних умов вирощування. Система насінництва та робота селекціонерів спроможна запропонувати посівний матеріал з важливими генетично обумовленими властивостями, здатними адаптуватися до відповідних умов вирощування.

Вчені сьогодні досліджують шляхи екологічно безпечних технологічних прийомів, що забезпечуватимуть підвищення продуктивності соняшнику на засадах ресурсо- та енергозбереження. Дослідження проводяться в напрямку регулювання норми висіву та строків сівби, норм застосування добрив, проведення позакореневих підживлень відповідно до фаз розвитку, впливу на ростові процеси рослин біологічно активними речовинами, пошуку сортів та гібридів з морфологічними ознаками, необхідними для відповідної технології вирощування. Дослідження проводять як у напрямку підвищення продуктивності соняшнику, так і покращення якісних показників продукції, вони мають суперечливі результати, тому їх продовження з цією культурою та пошук технологічних прийомів оптимізації технології вирощування соняшнику доцільно проводити і в подальшому.

Список використаних джерел

1. Гамаюнова В. В., Кудріна В. С. Формування продуктивності соняшнику під впливом позакореневих підживлень сучасними біопрепаратами в умовах Південного Степу України. *Agrology*. 2020. № 4, Т.3. С. 225-231.
2. Зінченко О. І., Рогальський С. В. Ріст і врожайність соняшнику залежно від строків сівби і густоти рослин. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2010. Вип. 73. Ч. 1. С. 234-239.
3. Пінковський Г. В. Ріст, розвиток та продуктивність рослин соняшнику залежно від строків сівби та густоти стояння в Правобережному Степу України. *Таврійський науковий вісник*. 2019. Вип.108. С.78-85.
- Чехова І. В., Чехов С. А. Аналіз виробництва олійних культур у зоні Степу. *Вісник аграрної науки*. 2016. С. 72-77.